

*

היה רבי שמעון אומר: קשה טומאת מקדש וקדשיו מכל עבירות שבתורה, שכל עבירות שבתורה מתכפרות בשעיר אחד, וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בל"ב שעירין. כל עבירות שבתורה מתכפרות פעם אחת בשנה וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בכל חודש וחודש שנאמר (יהווקאל ה) לכן חי אני נאם ה' אלקים אם לא יען את מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל תועבתיך וגו'. קשין הן שקוצין ותועבות שעשית, וטומאת מקדש וקדשיו קשה מכולן.

(תוספתא שבעות א.ב. וע' שו"ת אבני נזר או"ח שיב, בהגה"ה)

'שני מיני כפרה הם בתורה: כפרה אחת – לגבי אדם שעבר על התורה, וכפרה אחרת – לגבי מקדש התורה ונושאייו.

כל עבירה שלא נתכפרה, מסכנת את טוהר המושג של קידוש החיים שמקדש התורה דורש מאתנו. יש לחשוש שכל עוד לא גונה החטא מצד המקדש בצורה כלשהי, או כל עוד לא בא האדם החוטא על עונשו – ייראה הדבר כאילו משלים מקדש התורה, העומד בתוך האומה, עם חיי המעשה שלה על כל חטאייהם, וכאילו מתיישבים חטאים אלה עם דרישותיו של מקדש התורה.

וכך באה עבודת יום הכפורים ומראה לנו את הניגוד בין החזון של מקדש התורה לבין המציאות הממשית של חיי העם, ובזה היא שומרת על מקדש התורה מפני חטאי העם, שתוצאותיהם עלולות להיות הרסניות לגבי קדושתו, ככתוב: וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם. על ידי הכפרה על הקודש נמנע הצורך בהטלת עונש על העם. שתי הבחינות של הכפרה מסוכמות בפסוק: וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר. (מתוך פרוש רש"ר הירש תצוה כה, מג).

דף יא

'נתנה במכתשת נפסלה בטבול-יום'. והוא הדין במחוסר-כפורים. (רמב"ן, רשב"א).

'הואיל וצורתה בכל השנה כולה'. רש"י פרש לפי שאינה משנה את מראיתה, לכך אינה נפסלת בלינה. ואכן בכל מקום מכונה פסול לינה 'עיבור צורה', כמו: 'תעובר צורתו ויצא לבית השריפה' וכדומה – שהבשר מתעפש ע"י הלינה, וכמו שפרש הרמב"ם בפירוש המשנה (פסחים פב.). [ואף לדעת התוס' שהשיגו כאן על רש"י וסוברים שפסול לינה אינו שייך לקלקול המוחשי, זה דוקא בדברים הנקרבים על המזבח, ששם ענין הפסול הוא בשביל שעבר הזמן הראוי להקריב, אבל בבשר הנאכל הפסול הוא בשביל שינוי הצורה. כן כתב בזכר יצחק לה].

'לב בית דין מתנה עליהן, אם הוצרכו – הוצרכו, ואם לאו – יהיו לדמיהן'. ואין שייך כאן לומר 'אין ברירה' – שאין אומרים כן אלא במתנה על אחד משני דברים, שיחול על זה או על זה – לפי מה שיבורר בעתיד.

ואין צורך בתנאי מפורש של בית דין. וכמו שאמרו 'לב ב"ד...' – שדברים כאלו בלב כל אדם הם והווי דברים, שמן הסתם כל מה שיכולים ב"ד לתקן בהם – יתקנו (ריטב"א. וע"ע חזו"א או"ח קכח, א).
ע' חדושי הגרו"ר בענגיס (ח"ב ס הערה 2) שדן מדוע ב"ד אינם מתנים בכל קרבנות ציבור, שאם יפול מום או תיפסל עבודתם או ימעלו בהם וכד' – תתבטל קדושת הגוף מראש. וכתב שכנראה חשו משום גזירה כלשהי, כגון שמא לא יבחינו בין מום קבוע לעובר וכדו'.

ולכאורה י"ל טעם אחר, שיבוא הדבר לידי זלוול בקדשים וקלות ענינם אצל בני אדם, בידעם שהקדושה אינה ודאית ויכולים לנהוג בהם מנהג חולין. וכעין שמצינו בקידושי אשה, שלא אמרו 'אפקעינהו רבנן לקידושינן' אלא במקומות מסוימים בלבד, ולא בכל זנות של אשת איש – כי ודאי זו פירצה גדולה בקדושה.

ז'הא מר הוא דאמר הקדיש זכר לדמיו, קדוש קדושת הגוף' – ולא עדיף לב בית-דין להתנות מדברים מפורשים של הבעלים עצמם (רשב"א).

'לא קשיא, הא דאמר לדמי עולה הא דאמר לדמי נסכים'. ואף בתמידין שלא הוצרכו, כיון שב"ד מתנים שיהיו קדושים לדמיהם, ודמי מותר התרומה עושים מהם ריקועי פחים ציפוי לקדש הקדשים (וכמו שהביא רש"י לעיל י:). – הרי זה כדמי נסכים, שלא חלה קדושת הגוף (עפ"י ראשונים).
האחרונים הקשו על הרמב"ם שפסק (שקלים ד, ט) כרבי עקיבא שמותר תרומת הלשכה הולך לקיץ המזבח ואעפ"כ פסק (בה"א) שתמידים הנותרים נפדים תמידים משום תנאי בית דין. ולכאורה יש מקום לומר שפירש הגמרא שהואיל ואי אפשר – לכתחילה עכ"פ – להביא מהתרומה הישנה, הרי זה כמקדיש לדמי נסכים. וע"ע חזון איש; בית ישי קכד; קל.

(ע"ב) 'אי הכי מתה או נשחטה תפדה?! הא בעינן העמדה והערכה?' פרשו הראשונים: בשלמא אם נאמר שלב בית-דין מתנה אפילו באופן לא שכיח – מובן שאין צריך העמדה והערכה שהרי הם כחולין גמורים למפרע, או עשאוהו כמקדיש בעל מום מעיקרו, אבל לפי מה שפרשת משום שפרה קדושה בקדושת בדיק-הבית ואין ב"ד מתנה בדלא שכיח – אם כן היאך תיפדה ללא העמדה והערכה (עפ"י תוס', תורא"ש, רשב"א וריטב"א).

בשער המלך (איסורי מזבח א, יא) העיר שאע"פ שסברת 'לב ב"ד מתנה' מועילה שלא יצטרכו העמדה והערכה, אעפ"כ מקשה הגמרא בהמשך 'וכי פודין את הקדשים להאכילן לכלבים?', ואין אומרים היות ולב ב"ד מתנה, ניתן לפדות להאכיל לכלבים.

ובאר הדבר לפי מה שכתבו התוס' שמדרבנן אסור לפדות להאכיל לכלבים אפילו שבקדם מומם להקדשם. מאידך, לענין העמדה והערכה אין להקפיד כל שקדם מומם להקדשם. לכן ב"ד בהתנאתם עושים כאילו הוא בע"מ מעיקרו שלענין העמדה והערכה מועיל ולענין פדיה להאכיל לכלבים אין מועיל. ועוד הסביר (אף לדעת הרמב"ם שבקדם מומן להקדשן פודין להאכיל לכלבים), שלענין פדיון להאכיל לכלבים סברה הגמרא שחמור יותר משום בויון קדשים. וע"ש עוד מו"מ בסוגיתנו. וע"ע אבני נזר יו"ד תמח, יב.

'פרה מטמאה טומאת אוכלין'. רש"י פרש: פרה שנגע שרץ בבשרה. ור"י הלוי בן מגאש פרש אפילו לאחר שריפתה שכבר נעשית אפר (וע' בשו"ת הרשב"א ח"א לב).

'זאמר ריש לקיש, אומר היה רבי שמעון: פרה נפדית על גב מערכתה'. פירוש: מדברי רבי שמעון שאמר 'הואיל והיתה לה שעת הכושר' מוכח שלדעתו ניתן היה לפדותה לאחר שנשחטה [לפני ההזאה, כי

לאחר הזאת נראה שאי אפשר כבר לפדותה – תוס' ב"ק עז ועוד], כי הלא מחיים ודאי אינה מטמאה כלל, אלא ודאי משעת שחיטה ואילך, א"כ מוכח שניתן לפדותה על גב מערכתה וראויה להיות למאכל. ואפילו לא פדוה מכל מקום היתה במצב של 'ראויה ליפדות'. ומכאן שלשיטת ר' שמעון כל העומד להפדות – כפדוי דמי (עפ"י ב"ק עז ובמפרשים).

הראב"ד שם הוסיף: 'פרה נפדית ע"ג מערכתה אם ארע בה פסול' – ונראה לכאורה שאין זה לעיכובא שהרי היא בקדושת בדק הבית וא"צ מום. ועוד, אם בדוקא הוא ולעכובא הרי כיון שלא נפל בה פסול מדוע נחשיבנה 'ראויה ליפדות', אלא דלכתחילה קאמר שאין לפדותה ללא פסול. ובמנחות (קא): איתא 'שאם מצא אחרת נאה הימנה' וכדברי רש"י כאן. וצ"ב. – נכפל מיוס"ד ב"ק.

– אף על פי שלדעת רבי שמעון אין אומרים 'לב בית דין מתנה עליהן', כבסמוך – סובר ר' שמעון שאפשר לפדותה כיון שקדשי בדק הבית היא ולשיטתו אינם צריכים העמדה והערכה (רמב"ן רשב"א ר"ן). הראשונים הביאו בשם רש"י (ולפנינו ליתא) שטעמו של ר"ש משום 'לב ב"ד מתנה'. ופרש הר"ן [עפ"י מנחות עט] שאע"פ שר"ש אינו סובר כן, כאן שאין תקנה אחרת ברעיה – מודה שלב ב"ד מתנה. וע"ע בהערות הר"ד אילן, מהדיר חדושי הרשב"א בהוצאת מוסה"ק, הערה 128.

'אלא שאני פרה הואיל ודמיה יקרין'. צריך באור, הלא מה שדמיה יקרים – משום שראויה למצוותה, אבל כשהוצרכו לפדותה כיון שאינה ראויה עוד – אינה יקרה יותר מסתם פרה? וצריך לפרש, כיון שדמיה יקרים שקדו בה כל מה שאפשר, אף שאין הריוח יותר מבשאר בהמות (עפ"י 'חדושים ובאורים'. זוהי כסברא דלהלן **'מגמלא אונא'** – שדבר יקר, אדם דואג עליו אפילו על מעט שבו). עוד י"ל, כיון שפעמים אינה נפסלת אלא שמצאו אחרת נאה הימנה, יש עליה קופצים, ואולי אפילו אם נפסלה עדיין דמיה יקרים יותר משאר פרות מפני שמצוי יותר שיצאו מולדותיה או מולדות ולדותיה פרות אדומות נוספות [וע' ע"ז כד. 'במוחזקת' ובתורת חיים שם. וצ"ע]. ומשום אופנים אלו, התנו אפילו על מקרה שמתה ואינה שוה אלא פורתא.

'איתיביה, אמרו לו לר' שמעון... ואמאי, לימא לב ב"ד מתנה עליהן'. ר"י בן מגאש פרש (דלא כרש"י) שכיון שלב ב"ד מתנה עליהם, מדוע יקרבו של זה בזה הלא כיון שניתותרו – אין עליהם קדושת הגוף, ונפדין תמימים.

ולהלן (יב.). לא גרס 'בשלמא לדידי דאמינא לב ב"ד מתנה עליהן אמטו להכי יקרבו'. ע"ש. ולפי"ז מובן בשופי הלשון לקמן 'ומודה ר' שמעון בשעירי חטאת שאין מקיצין בגופן' – שמשמע, שלאחכמים פשוט הוא כן שאינם קרבים לקיץ המזבח. [ולרש"י צ"ל שהכוונה שמודה לרבנן שלולא 'לב ב"ד מתנה' אי אפשר לשנות משעיר יוהכ"פ לשעיר ר"ח וכן מתמיד לקיץ המזבח, ובחטאת מודה גם ר"ש לרבנן שא"א. וע"ע חדושי ר' מאיר שמחה ובחדושים-ובאורים]. ולפרש"י צריך עיון לדעת רבנן, כשעברה שנתן וא"א להקריבם כשעיר – האם נפדין תמימין כתמידין שלא הוצרכו, ולא חשו שמא יקריב קודם כפרה, שכך הוא תנאי ב"ד שכל שניתותרו אין בהם קדושת הגוף (ובשעיר חיצון אין לומר דלא תקנו משום דלא שכיח – עתוס'), או שמא אין מחלוקת בגזרה דלהלן, לאחר כפרה אטו קודם כפרה, וירעו ויפלו דמיהם לנדבה. וכצד זה האחרון נקט בפשטות ב'חדושים ובאורים'.

'ככתבם וכלשונם'**לב בית דין מתנה עליהן' –**

'שאלה: העולם נהגו ליהנות בכמה הנאות מן התיבה ומפות ומעילים של ספר תורה באקראי – יש צד היתר בדבר או לאו?

תשובה: יראה דאם לא התנו עליהם בתחילה שיוכל לעשות בהן תשמישו, מילתא דפשיטא היא דאין צד היתר בדבר אפילו תשמיש עראי דאקראי, כדמוכח... ואם כן אסור להניח שום ספרים על התיבה שמניחין עליו ס"ת, או לכסות שאר ספרים במפות ומעילים של ספרי תורות...

ואנן דלא זהירין בכל הני אפילו בלא התנאה – נראה ליישב בדוחק משום דהאידינא כמעט אי אפשר לזוהר לפי שיש לנו ספרי תורות רבות בבית הכנסת שיש להן הרבה מעילים ומפות, גם יש לנו ספרים רבים חומשים ומחזוריים בבית הכנסת, ומאריכין אנן בשבתות וימים טובים בבית הכנסת בזמירות ובפיוטים מה שלא היה כן בימיהם, ולכך קשה מאד לזוהר שלא יניחו ספרים על התיבה, או שלא יטלו מעילים ומפות לכסות בהן ספרים, או גם שלא ישענו עצמם על התיבה וישבו על המעילים ומפות... וכיון דהכי הוא לב בית דין מתנה עליהם כי היכי דלא ליתו בהו איניש לידי תקלה. וכל מאן דיהיב כי הני מילי לבית הכנסת – אדעתא דחבר העיר וגדולי הציבור יהיב, ולכן מתנה שלא יחול קדושה עליהו כלל.

וכי האי גוונא אמרינן בפרק קמא דשבועות דלב ב"ד מתנה עליהם, אתמידין שלא הוצרכו לצורכי צבור, שלא יחול עליהם קדושת הגוף. ופרש"י שם דאכל מידי דצבור בית דין נותנין לב. ולא דוקא כי התם דגבי תמידים, דידעו בית דין דודאי יותירו בכל שנה כדפרש"י התם, אלא אפילו במידי דלאו ודאי אלא דרגיל להיות – לב ב"ד מתנה עליהם כדמוכח התם, דפריך עלה מפר ושעיר של יום הכיפורים שאבדו, דלא אמרינן לב ב"ד מתנה עליהם, ומשני דאבודים שאני משום דלא שכיחי. משמע דאי הוה שכיחי אע"ג דלאו ודאי קאתי, היה לב ב"ד מתנה עליהם. נדחקתי כדי ליישב קצת מה שאין העולם נוהרין' (תרומת הדשן רעג).

ומובא בב"י וברמ"א או"ח קנ"ח. וכתב במשנ"ב (שם סקל"ו, עפ"י א"ר) שאין אומרים כן אלא במה שמבורר המנהג להקל, אבל מה שאינו נהוג אין לנו להקל מעצמו, שאפשר שלא התנו על כך.

ועוד הביא שם בבאור הלכה מהפמ"ג לדייק מלשון הרמ"א 'ואי אפשר לזוהר' – שבדבר שאפשר לזוהר מהם, אין אומרים בסתמא לב ב"ד מתנה עליהם.

דף יב

'אבל התם דמעיקרא חטאת והשתא עולה – גזירה לאחור כפרה אטו לפני כפרה' – אבל לולא גזרה היו מקייצין בה, כי כך התקבלה ההלכה שמותר ציבור לקיץ המזבח (תוס' בע"ב ד"ה שמתחלה).

(ע"ב) 'בורכא' – מלשון בורות (עפ"י רש"י חולין פח: 'הערוך' ערך ברך).

זאף שמואל סבר להא דר' יוחנן, דאמר רב יהודה אמר שמואל: קרבנות צבור סכין מושכתן למה שהן. לפירוש הערוך (מובא בתוס' ובשאר ראשונים), שמואל נוקט כרבנן שלב ב"ד מתנה עליהם. ולדעתם